

ADALET ESTETİĞİ

Prof. Dr. Zehra Gönül Balkır*

Güzelliğin On para Etmez.

Şu bendeki Aşk Olmasa...

Aşık Veysel

Giriş

Değerlerimizi, hangi ölçüye göre kurarız? Bu ölçünün kökeni nedir? Her an güzel çirkin hoşuma gidiyor ya da hoşuma gitmiyor gibi; değer yargısı verirken, bu yargıların kökenini biliyor muyuz?¹ Değerler sistemi ve değer ölçütü kavramları, bizleri güzel kavramına ve estetik bilimine ulaştırmaktadır. Adalet estetiği üzerine yeni bir sorgulama yaratarak, bir sorular demeti ortaya koymak, yeni düşünsel alanlar yaratmak gereksinimiyle, hukuk ve estetik alanları arasında bir arayüz oluşturulmasına çalışmamızdır.

Hukuk ve estetik alanlarında yaratılmak istenen, bu arayüz; gerçekte bir adalet güzelleme özlemi ve talebidir. Bu talep ve denemenin başlangıcındaki en temel varsayım; çalışmanın, hukuk güzellemesine tutkun idealist bir doğal hukukçu gözüyle tasarlanmış olmasıdır.

Güzelin Bilimi Olarak Estetik

Estetik, güzelin bilimidir². Estetik, bir öngörü³ olarak; genel bir beğeni düzeni ve bu beğeniye, somutlaştıran ya da somutlaştıracak olan kurallar dizgesidir⁴. Estetik, özgün bir tasarlama biçimi olarak, kendine özgü değerleri olan bir yeniden tasarım ve birleştirme biçimidir.

Estetik, gerçekliğin sanatsal bir özümsemesi olarak da kabul edilebilir⁵. Estetik değerlendirme ve yargıların, öznel mi; yoksa, nesnel yargılar mı olduğu çok tartışılır. Bu bağlamda estetik, bir bakış biçimidir⁶. Estetik nesnel, bütünlüğe bir yaşantıyı ifade ederlerken; estetik nesne, verilmiş bir şey değil, kurulmuş bir şey ve gerçekliktir. Durağan değil dönüşen kavramlar olarak estetik nesnel, duyguları ifade ederler. Estetik yaşantı, bir değer üstünde

* Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku ABD Öğretim Üyesi. gonulbalkir@yahoo.com

¹ Hirsh, E., Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Ankara 1996, s.65.

² Timuçin, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1994, s.121.

³ Jimenes, M., Estetik Nedir?, İstanbul 2008, s. 144.

⁴ Timuçin, A., Estetik, s.129.

⁵ Ziss, A., Estetik, İstanbul 1984, s.167.

⁶ Timuçin, A., **a.g.e.**, s.16.

odaklanmış bir değer takdir etmedir⁷. Estetikte her konu ve sorun, güzelle ilgili olup estetik, güzelin bilgisidir⁸.

Çağdaş estetiğin bildirisi, 18. Yüzyılda yaşamış olan alman filozof Baumgarten'e ortaya çıkmıştır. Ona göre estetik, "Güzel üzerine düşünme, onun ne olduğunu araştırma sanatıdır."⁹ Baumgarten, estetiğin bir bilim olduğunu söylerken estetiği mantığın bir alanı saymış ve estetikle mantığın benzer yasalarını araştırmıştır. Ona göre estetik; mantığın küçük kız kardeşi olarak, güzelin yasalarını ortaya koymakla yükümlüdür¹⁰.

Kant'tan bu yana, haz duygusunun bir teorisi olarak estetik bir zevk ve bir beğeni yargısının teorisi, bir algı teorisi olarak karşımızdadır. Seyredilen ve farkında olan olarak, estetik algı teorisi; daha bütünsel ve insani açıdan, daha derin bir anlatım formu yaratabilir.

Sanat ve sanat eseri açısından yaratılan, kendisini seyredenden; duygu planında bir taraf tutma, bir özden bağlılık bekler. Estetik duygunun analizinden belki de insanın daha derinden bilinmesini sağlayacak bir metot yaratılabilir. Değer yargılarının temellendirilmesi, estetik nesnelere varoluşsal olanaklarını ifade ederler. Estetik, duygu, duyum, değerler ve duygu ile algılamak anlamında; duyguların, duygusallığın sağladığı bilgilerin bilimidir. Estetiğe bazıları sanat felsefesi, bazıları da güzellik felsefesi derken kavramın başlangıçtaki anlamı ve algısı çağdaş dünyada alabildiğine genişlemiş; her algının, bir estetik değerinden bahsedilir olmuştur.

Son dönemde estetik kavrayış, anlamsal bir kavrayışa dönüşmüştür. Estetiğin kavramsal içeriğinin; daha da genişletilerek, estetiğe yeni bir tanım getirmek mümkün olabilir. Böyle bir tanımla; estetiği, uyum felsefesi ve bir değerler sistemi olarak yeniden kurgulamak gerekebilir. Gerçekten estetiğin en temel kavramı, güzellik olduğundan; güzellik felsefesini, güzele uyum felsefesi olarak tanımlamak mümkündür.

Estetik Bir Değer Olarak Güzel

Felsefe de, güzellik; Platon'la, başlamıştır. Platon'a göre; güzellik, her zaman ve her yerde geçerli olan mutlak güzellik olarak zaman ve mekân dışıdır. Aristoteles' e göre güzellik, ahenk ve uyum olarak bir bütünü meydana getiren unsurların, birbiri ile uyumudur. Aristoteles güzelliği, adeta matematik olarak değerlendirir¹¹.

Alman filozofu Kant, güzeli bir estetik değer olarak hoş iyi doğru ve yararlıdan ayırarak sanat güzelliği ile tabiat güzelliğini birbirinden ayırır. Tabiat güzelliği, tabiatın bir maddede amacına ulaşmasıdır ve bu güzelliğin belli kuralları vardır. Sanat güzelliğinde, hoşla gitme ve ruhta estetik duygu yaratma amaçlanır¹².

Croce, sanatı, sanatçının zihin durumunun dışı vurumuyla görünür hale gelmesi olarak tanımlar¹³. Sanatın işlevi, farkındalığı genişletip zengin-

⁷ Honer, S.M., Hunt, T.C., Okholm, D.L., Felsefeye Çağrı, İstanbul 2003, s. 349.

⁸ Timuçin, a.g.e., s.57.

⁹ Timuçin, a.g.e.,.32.

¹⁰ Timuçin, A., Felsefe sözlüğü, s.120.

¹¹ Cuvillier, A., Felsefe Yazarlarından Seçilmiş Metinler, Ankara 2005, s.412.

¹² Cuvillier, a.g.e., s.418.

¹³ Honer, Hunt, Okholm, a.g.e., s. 357.

leştirmek, yeni anlamlara ve özgün görümlere biçim kazandırmaktır¹⁴. Voltaire, “Sanatların gizi, doğanın ekşiğini kapamaktır.”derken¹⁵, şimdilerde; sanat, güzelin özgül bir alanıdır. Yaşam, güzel ve çirkin kapsadığı halde sanatta her şey güzeldir. Shiller’e göre; güzel, akılsal ile duyusalın iç içe geçmesidir¹⁶. Keats ve Hegel’e göre; güzellik, duyulur biçime girmiş gerçekliktir¹⁷.

Shiller’e göre güzelliğin bir akıl ve bir de duygusal yanı olup güzellik aklın duyguları şekillendirmesidir. Alman İdealistlerinden Shelling’e göre ise; sübjektif ve objektif zıtlıkların kalktığı esere yansıyan şey güzelliğdir. Hegel’de güzellik yeniden “ide” seviyesine yükselirken ide, hem doğru ve hem de güzeldir¹⁸. Hegel’e göre; “ide”, biçimlendirilmiş gerçeklik olarak ülküselin anlatımıdır¹⁹.

Hegel, somut bütünlük olarak ide’nin kendisini ele alırken, ide’yi ayırmanın, özgülleşmenin ve belirliliğin ilkesi ve ölçütü kabul eder. Bu bağlamda belirlilik, görülgüye veya görünüşe açılan köprüdür²⁰. Vischer, estetiği güzelin bilimi olarak kabul ederken, güzeli idenin görünüşe çıkması ve duyular tarafından algılanır hale gelmesi olarak tanımlamaktadır. İde ile görünüşü arasındaki uyum güzeli, uyumsuzluk çirkinliği ortaya çıkarır²¹.

Varoluşçu filozof Martin Heidegger’e göre; güzellik varlığın aydınlanmasıdır, doğruluktur. B.Croce, konuyu estetik bakış açısından ele alırken; güzelliğin kaynağını, insanın kendi iç dünyasına taşır. İnsanın çevreye bakışı, onun psikolojik durumu, yaşı, mesleği, ümit ve hayalleri estetik bakışına etki etmekte onun güzeli güzel veya çirkin olarak görmesine neden olmaktadır. İdealist estetiğine göre; sanat güzelliği yani insan yaratımı, doğa güzelliğinden üstündür ve insan yaratım ve ürünlerini ele aldığı oranda güzelliği yüceltir²².

Sanat, insan bilincinin kendi içinden çıkıp belli bir nesnede yoğunlaşmasıdır. Gerçekten sanatçı yaratırken, kendini aşar. Kendi bilincinden çıkıp bir nesnede yoğunlaşarak odaklandığı nesneye kendini tamamen ve karşılıksız olarak adayarak onunla özdeşleşir²³.

Aristoteles’e göre güzeli belirleyen ölçü, bizzat insanın kendisi ve kendi orantısıyla olanakları ve bu çerçevede gerçekliği algılayışıdır²⁴. Güzel, insana estetik heyecan verendir. Güzel değer yargıları; iyi kötü, doğru yanlış ve güzel çirkin olmak üzere; üç temel normatif kavramdan, birisini oluşturur. Nitekim Kant; güzeli, evrensellekle ve kavramsız olarak, hoşça giden olarak tanımlar. İyi ve kötü, nasıl etkinlik alanında ve doğru ve yanlış nasıl zekâ alanında uygulanıyorsa güzel ve karşıtı çirkinde duygusal dünyalık alanında geçerlidir²⁵.

Çirkin, uyumsuz olan, biçimsiz olan, uyarısız ve hoşça gitmeyendir. Yeniçağa kadar çirkin, estetik dışı kabul edilirken, estetik kavrayışta güzel çirkin

¹⁴ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e.**, s. 365.

¹⁵ Timuçin, Felsefe Sözlüğü, s.257.

¹⁶ Kula, O. B., Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı, İstanbul 2011, s.39.

¹⁷ Honer, Hunt, Okholm, **a.g.e.**, s. 351.

¹⁸ Jimenes, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁹ Kula, **a.g.e.**, s.47.

²⁰ Kula, **a.g.e.**, s.48.

²¹ Timuçin, Estetik, s.126.

²² Cuvillier, **a.g.e.**, s.450-451.

²³ Timuçin, Estetik, s.46.

²⁴ Ziss, **a.g.e.**, s.173.

²⁵ Tokath, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1973, s.165.

ayırımı yapılmıştır. Bugünkü estetik anlayışta artık böyle bir ayırım söz konusu değildir. Çirkin, güzelin bir başka görünümü ve güzelin tümleyenidir. Çirkin güzeli sezdirdiği oranda, bu bağlamda özel bir anlam ortaya koyduğu oranda güzelle bütünleşir²⁶.

Estetik Yargılama Değeri: Güzellik Kavramı

Estetik, güzelin bilimi olarak özellikle güzel sanatlardaki güzelle ilgilenirken, güzellik, zevk ve estetik yargılamanın standartlarının incelenmesini içerir. Eski güzel kavramı, plastik bir anlam taşırken; bugünün estetiği ya da güzeli artık doğrudan anlamla ilgili bir kavrama dönüşmüştür²⁷.

Güzel kavramı, gerçekliğin belirli bir görünümünü ortaya koyarken; doğadaki güzelle estetikteki güzeli ve doğadaki çirkinle estetikteki çirkinini birbirinden ayırırız. Doğal düzende türünü, en iyi temsil edene verilen güzel sıfatı; estetikte, daha çok anlam olarak kullanılır.

Çağdaş estetiğin çirkinini, ne kadar değişik anlamlara gelse de uyumsuz olan ve istenmeyendir. Bayer, şöyle der: “Güzelin karşıtı olan çirkin özü gereği olumsuzdur, çirkinde özden bir yetersizlik, teknik amaçlarla sonuç arasında bir uyumsuzluk, biçimsel bir oransızlık vardır. Çirkin, güzelin karşıtı olarak biçimsiz olandır, uyumsuz olandır, yapısında tutarsızlık bulunan, kendi türünün yetkin özelliğini göstermeyendir.”²⁸.

Güzel, estetiğin temel alanıdır. Güzelden ayrılabilen tek bir estetik olay veya değer yoktur²⁹. Bir değer olarak ortaya çıkan güzel bizi dünyaya bağlar ve dünyayla bütünleştirir. Estetik değer, insani tutarlılıkta belirirken, insani bir tutarsızlıkta yitip gider³⁰.

Hukukun Değer Analizi: Adalet Estetiği

Hukuk bilimi de, estetik bilimi de; insan davranışlarına yönelik, bir yaratma eylemini gerçekleştirir. Hukuk ahlaki bir norm olarak, adalet değerini; evrensel insan davranışı eylemlerinin, arka planıyla zihinsel olan değerlerle bağlantılı olarak ele alarak insan davranışlarını ve eylemlerini değerlendiriyor. Hukuk kurallarının amacı, toplum yaşamının sosyal ilişkilerini belirlemektir. Hukukun amacı, toplumsal gereksinimleri adalete uygun biçimde düzenlemektir. Toplumsal yaşamın gereksinimlerinin karşılanması amacı, hukukun maddesel yönünü oluşturur. Öte yandan hukuk toplumun gereksinimlerini, biçimsel olarak düzenlemek yanında; bu düzenlemeleri, adalet düşünce ve duygularına uygun olarak yapmak zorundadır. Temelinde bireyin yer aldığı belgelere ve yasaya dayalı bir açıklık içinde ortaya konan ve ardından toplumla kamu düzeni işleyişi çerçevesinde korunmasından hayata ve yaşama geçirilmesinden söz eden insan hakları ve adalet değeri hukuksal bütünlüğü içinde anlam kazanmaktadır.

²⁶ Timuçin, Felsefe Sözlüğü, s.67.

²⁷ Jimenes, Estetik, s. 143.

²⁸ Timuçin, Felsefe sözlüğü, s.66.

²⁹ Ziss, **a.g.e.**, s.171

³⁰ Timuçin, Estetik, s.57.

Toplumsal yaşam için üstüne ayaklarını bastığımız yer adalettir. Tüm toplumsal yaşam adaletin üstünde yükselir³¹. Toplumsal davranış kurallarını belirleyen hukuk bir toplumda kamusal yaşamın işleyişini tümüyle belirleyen kamusal alanın öznesi olan bireylerin eylemlerini, yasaya dayalı ve yaptırım gücü olan bir işleyiş çerçevesinde sınırlayan bir tasarım veya oluşumdur. Hukuk günümüzde özellikle ve öncelikle ulusal niteliğiyle ortaya çıkarken aynı zamanda ulusal üstü olarak kişileri ve devletleri etkiliyor. Hukuk bir toplumdaki kamusal ilişkilerin biçimiyle ve kamusal ilişkilerin öznesi olan bireylerin davranışlarını yaptırım gücüyle belirleyen bir değerlendirme kaynağıdır. Hukuktan beklenen adaletin gerçekleştirilmesidir. Her toplum özellikle devlet adını alan örgütlenişinde bizzat belirlediği oluşturduğu yasalarıyla toplumsal düzeni ve adaleti yaptırım gücü olan yasalar yoluyla gerçekleştirmeye çalışır.

Hukuk adalete yönelmiş toplumsal yaşama düzenidir. Bu tanımda hukukun üç temel fonksiyonu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sosyal olgu yani sosyal pratik yani yaşam gerçekleşmiş norm yeni hukukun düzen fonksiyonu gerçekleşmektedir. Adalet hakkaniyet ilkesiyle, hiç olmazsa en az etigin gerçekleşmesini istiyor. Hukukun üç fonksiyonu ise; birbiriyle çelişerek bütünleşen, ancak amaçları konusunda, birbiriyle çatışık durumda olan çatışık değerler arasında hukuksal analiz ve yargılama yapılmasını şart koşuyor. Bu yargılama ile doğru hukuk ve karara ulaşmak için; hukukun temel amaç ve fonksiyonları arasında uyumlu bir denge içinde orta noktayı bulmaya çalışmak gerçekten sanat yapmakla eşleniyor? Bu bağlamda hukukun fonksiyon ve amaçlarına bağlı olarak doğru iyi ve güzel hukuk için yapılan estetiksel yargılama, uyum denge ve değere hukuk estetiği adının verilebileceğini düşünüyoruz.

Hukuk kurallarının amacı, toplum yaşamının sosyal ilişkilerini belirlemektir. Hukuk ereği, toplumsal gereksinmelerin adalete uygun biçimde düzenlemesidir. Toplumsal yaşamın gereksinmelerini karşılama amacı, hukukun maddesel yönünü oluşturur. Hukuk toplumun gereksinimlerinin biçimsel olarak düzenlemek ve bu düzenlemeleri; adalet düşünce ve duygularına uygun olarak yapmak zorundadır. Hukuk, adil kurallarla; adalet ve toplumsal güvenliği sağlamalıdır³².

Hukuk, ahlaki bir norm olarak adalet değerini esas alırken; evrensel insan davranışı eylemiyle arka planıyla zihinsel olan değerlerle bağlantılı bir yargılama yaparak, insan davranışlarını ve eylemlerini değerlendiriyor³³. Bu değerlendirme biçim ve sonucuna göre; bir dil, kullanıyor. Hukuk tarihi ve hukuk felsefesi, hukukun kullandığı bu dil ve adalet değerinin; ne olduğu konusundaki, farklı yaklaşımlara tanıklık ediyor.

Hukuk öncelikle insan davranışlarına yönelik normatif bir düzen olarak karşımıza çıkarken, değer ve değerlendirmeye ilgili her hukuk kuralında; insan davranış biçimlerinin amaca uygunluğa bağlı olarak, onaylanıp değerli kabul edildiği ya da tam tersine; insan davranışının değersiz kabul edilerek ve yaptırım uygulanarak, cezalandırıldığı görülmektedir³⁴. Hukuk uygulayıcısının uygulanacak hukuk kuralını saptamadan önce kuralın uygulanacağı somut olayların belirlenmesi gerekir. Zira saptanan somut olaylar çok sayıda şaşırtıcı

³¹ Işıқтаç, s.514.

³² Yücel, M. T., Hukuk Felsefesi, Ankara 2005, s.30.

³³ Aral, V., Hukuk Ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 2001, s.82.

³⁴ Gürkan, G., Hukuk Sosyolojisine Giriş, Ankara 1999, s.25.

unsur içerebilir. Tanıklar insan olduklarından hataya düşebilir veya yanılabilirler. Hiçbir hukuk kuralı, yanlış ve yanıltıcı tanık ve tanık beyanı ile hukuk hayatını belirli bir ölçüde etkilemesini önleyemez. Mahkeme kararlarında her zaman önceden bilinmesi veya tahmin edilmesi imkânsız bir belirsizliğin bulunduğu mutlaktr. Hukuk ile ilgili bu belirsizlik; hukukun, sosyal değerler ve sosyal gereklere uymasının doğal bir sonucudur³⁵.

Hukuk ve Estetik Yargılaması

Sanat yapıtı olmadan estetik iş göremez. Sanat yapıtı bir yol açmadır, özgünlüktür³⁶. Ancak gerçekleştiğinde geçmişin görüşüne sahip estetiğin ilgi alanına girer. Aynı şekilde hukukta hukuksal olay olmadan iş göremez. Her sosyal ya da bireysel olay özgündür. Ancak şekillendikçe de hukuk yaratır. Hukuksal olay, muhatabına göre; herkes için, başka bir anlam taşır. Sanat yapıtları da, her estetikçi için farklı anlamlar taşır. Bütün hukukçular ve bütün estetikçiler açısından, ortak algılar çoğu zaman yetersizdir. Somut olaylardaki algı yetersizliği, hem hukukçuyu, hem de estetikçiyi; kendi alanında, iletişimsiz ve yalnız bırakır. Gerçekten öznenen özneye geçiş yoluyla elde edilen bilgi, her iki bilim dalında da algı yetersizliği yaratmaktadır.

Hukuk ve estetik yargılaması arasında kurmaya çalıştığımız kavramsal yakınlık ilişkisi ve bu bağlantının kavramsal çerçevesi; hukuk ve estetik bilimlerinin ortak noktaları olan kurallara uyma, usulüne uygun kural koyma, sosyal etkenlik, içerik açısından doğruluk unsurlarına bağlanmaktadır. İçerik açısından doğru olma kavramı, ahlaki unsurları içerdiği için burada kurgulanan hukuk kavramı ister istemez hukuki pozitivist olmayan bir hukuk kavramıdır.

Hukuk yargısı ile estetik yargısı karşılaştırılmasından çıkarılan sonuç, hukuk ve estetiğin birbirine şaşırtıcı derecede yakın ve benzer olduğudur. Çok farklı alanlar gibi görünmelerine rağmen, hukuk ve estetikte; ortak kavramlar, değerler ve kategoriler bulunmaktadır. Bütün hukukçular ve bütün estetikçiler için, birleştirici ortak bir yöntemin belirlenmesi; değer yargıları ve değer yargılamasıyla ilgili kavramlara, yüklenen anlamı değiştirecektir.

Estetik yargılamada olduğu gibi, hukuk yargısında da; hukuk bilgisine ulaşmada, hukuksal olaya yaklaşım açısından; neredeyse öznenen özneye bir ilişki zorunludur³⁷. Belki de hukuksal olay sanat yapıtıdan daha çok nesnellik taşır. Ancak dışa vuruş tarzı ve görünüm açısından sanat yapıtı hukuksal olaydan çok daha nesnelleşmiş bir görünüm ortaya koyar³⁸.

Her düşünce, gerçekliğin bilgisini öngörür. Gerçeklik, özneliğin karşısında nesnelleşir ve nesne değeri kazanır. Bu bağlamda nesne, bir bilebilene açılan bir bilinebilendir³⁹. Güzelin bilgisine ulaşma sürecinde estetik, sanat yapıtına yaklaşım açısından neredeyse öznenen özneye bir ilişki öngörür⁴⁰. Bu öznenen özneye ilişki, estetiğin bilim olma yolundaki engellerinden biridir. Bilimsel bilginin temelinde, kişisel ögenin dışarı atılması yatar ki; kişisel ögenin

³⁵ Güriz, A., Hukuk Başlangıcı, Ankara 2003, s.251.

³⁶ Cuvillier, **a.g.e.**, s.423.

³⁷ Timuçin, Estetik, s.139.

³⁸ Ringer, **a.g.e.**, s.222.

³⁹ Timuçin, A., Düşünce Tarihi 1, İstanbul 2000, s.5.

⁴⁰ Timuçin, Estetik, s.138.

dışarı atılması, hem hukuk ve hem de estetik için tam anlamıyla asla mümkün olmayacaktır.

Hukuk ve hukuk biliminin, varsayımına dayanan kurgusal ve kavramsal yapısı dikkate alındığında; estetik ve estetik biliminin de aynı şekilde kurgulanmakta olduğu görülmektedir. Öte yandan Hart'ın da belirttiği gibi; hukuk, açık dokuludur ve belirsizlikler içerir. Gerçekten hukukun duraksamadan uygulanmasında aydınlık alanın sınırlarında ve ufkunda bir alacakaranlık kuşağı vardır.

Hukukun Değer Analizinde Estetik Yargılama

Estetik, güzelin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimi olarak kabul edilirken; hukuk adalet değerinin kurallarını araştıran bir değer yargıları bilimidir. Hukukla estetik arasında kurmaya çalıştığımız kavramsal yakınlık ilişkisi ve bu bağlantının kavramsal çerçevesi; hukuk ve estetik bilimlerinin ortak noktaları olan kurallara uyma, usulüne uygun kural koyma, sosyal etkinlik, içerik açısından doğruluk unsurlarına bağlanmaktadır.

İçerik açısından doğru olma kavramı, ahlaki unsurları içerdiği için burada kurgulanan hukuk kavramı gerçekte doğal hukuk kavramıdır. Hukukla estetik arasında bir bağlantı bulunduğu hatta sıkı bir karşılıklılığın var olduğu veya var olması gerektiği çok açıktır.

Hukukta çirkin; haksızlıktır, doğru olmayan hukuktur. Doğru olma iddiası, hukuk kavramının zorunlu bir unsurudur. Hukukla ahlak arasındaki ilişki doğru olma iddiasına dayanmaktadır. Doğruluk argümanı olarak, doğru ve en doğruya ulaşma zorunluluğu, ahlaki olanı gerçekleştirecek hukuk kavramının ahlaki doğruluk unsurlarını da içerecek şekilde estetik bir temel ve esasa oturtulmasını gerektirir.

Hukukla ahlak arasında zorunlu bir ilişki vardır⁴¹. Hukuk dışsal dünyayı tasarımlarken ahlak bireyin iç dünyasını düzenlerken; hukukun, minimum ahlak veya etik olduğu söylenir. Hukuk ve estetik arasındaki zorunlu bağda olduğu gibi normatif nedenlerle hukuk kavramı ve hukuksal geçerliliğin ahlaki unsurlarını estetik bağlamı da içine alacak şekilde yeni bir yapılandırılmaya gidilebilir.

İnsanlar arası ilişkileri düzenleyen hukukun, insan psikolojisinden etkilanmemesi imkânsızdır. Yargılama işine katılan hakim savcı tanık davacı ve davalı, bilirkişi ve mahkeme katibi hepsi insandır. İnsan psikolojisi ve insan belleği ile ilgili özellikler sınırlı ölçüde de olsa hukuk hayatını etkilemekte ve belirsizleştirmektedir. Gerçekten hukuk ve estetik alanlarının her ikisinin sonuçları da belirsizlik içermektedir. Hukukta da estetikte de her eleştirel ifade, ister istemez toplumsal bağlamın bütününde rastlantsal ve yerel bir anlam kümesi içermektedir. Algı ve düşünceye dayanan anlam kümelerindeki mantıksal zorunluluğun ne kadar belirsiz olduğu daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Belki de tam da bu nedenle hukukun estetik yargılamaya ihtiyacı bulunmaktadır.

Gerçekten hukukun değer analizinde estetik yargılama, sürekli oluşum halinde olan bir gerçekliktir. Toplum hayatının, hukuk; gerçeklikten daha süratli bir şekilde değişmesi nedeniyle bu değişim ve karmaşa içinde hukuk

⁴¹ Güriz, A., Hukuk Felsefesi, Ankara 2009, s.17.

normlarının daha kullanışlı bir biçimde algılanması ve akıl yürütme yollarının kullanılabilmesi gerekebilir. Bu bağlamda hukukun metodolojik sorunlarının irdelemesinde, estetik yargılama ve estetik değer yargıları çok önemli bir araç olarak kullanılabilir. Özellikle belirsizliklerden oluşan, hukuk boşluklarının doldurulması ve hukukun yorumlanması için estetik yargılama ve estetik değer yargısı yöntemlerinden yararlanılabilir.

Hukukun değer, değerlendirme ve değerlendirmelerle ilgili her türlü konu ve sorunlarında estetik yargılama hukukun uygulama ve anlaşılma olanaklarını arttırabilir. Estetik yargılamanın hukukçu tarafından doğrudan bir değer olarak algılanmasında; özellikle hukukun öz değeri olan adalet değerinin daha kapsamlı ve daha nitelikli algılanması ve yorumlanması yapılabilir. Estetik yargılama pratik hukuk uygulamalarında teknik bir hukuk yöntemi olarak kullanılabilir⁴². Özellikle hukuki ilişkiler ve oluşumların sosyal gerçekliği içinde çoklu değer algısı açısından uygulanması halinde estetik yargılama hukuka ışık tutarak kullanılabilir. Farklı perspektiflerden ele alınmanın yarattığı zenginlik içinde daha nitelikli bir hukuki algı ve yorum yaratılabilir.

Estetik Bir Değer Olarak Hukuksal Güzel: Adalet Değeri

Hukukun birbiriyle çatışan amaçları bulunmaktadır. Hukuk düzen ve genellik isterken; adalet ve hakkaniyet kavramıyla bireyselleşiyor, özelleşiyor. Hukuksal düzlemde, birbiriyle çatışan değerler arasında bir denge ve uyum kurmak gerekiyor. Bu nokta da karar vericilerin sanatsal bir yargılama yapmaları ya da estetiksel bir değerlemeye başvurmaları şart oluyor.

Hukuk ve estetik ilişkisinde adalet kavramı, estetiğin güzel diye belirlendiği, güzele denk düşen normatif bir değerdir. Ancak adalet güzelin karşıtı olan çirkinin özelliklerini taşıyamaz. Taşırırsa, adalet olamaz. Hukuk minimum etik olarak tarif edilirken, belki de gelecekte hukuk estetiğini, maksimum adalet olarak tanımlamak gerekecektir. Hukukçu için, adaletin gerçekleşmesi; bir uyum ve bir hukuk güzellemesi verecektir. Bu uyum ve hukuk güzellemesi heyecanı ve duygusu, hukukla estetiğin bağlantı noktasıdır. Hukukta adaletin içeriğine haklı ve doğru hukukun yerleştirilmesi, adaletin güzel değerini ortaya çıkarır.

Hem hukuk, hem de ahlak; yüksek değerlerin, gerçekleşmesine yönelmiştir. Ahlak iyinin, hukuk ise adaletin gerçekleşmesini sağlamaya çalışır. Adalet değerinin ahlaken iyi olanın içinde yer alması nedeniyle hukuk ve ahlak birbiriyle birleşmesi gerekmektedir⁴³. Hukukun ahlak ve diğer disiplinlerle yaşadığı sınır sorunları olarak; değer, değerlendirme ve değer yargısına daha makro düzeyde estetik bir bilimsel kavrayış ve kapsama alanı yaratarak, gerektiğinde estetik değer ve yöntemleri araçsallaştırarak; hukuksal düzlem; ölçümleme, yargılama ve değerlendirmelerde kullanılacak yeni olanaklara sahip olacağını söyleyebiliriz.

Acaba doğru hukuk bilgisinin yarattığı adalete hukuksal güzel, hukuk güzellemesi ya da hukuk estetiği adı verilebilir mi? Estetik değerle oluşturulan duygu bağı, sanatla kurulduğuna göre, hukuk güzellemesi hedefini sağlamak üzere denge ve uyum içinde oluşturulması; uyum heyecanını ve hukuksal tutkuyu ortaya koyarken ister istemez hukuk estetiğini başlatır. Hukuksal esteti-

⁴² Ringer, F., Weber'in Metodolojisi, çev. Mehmet Küçük, Ankara 2003, s.166.

⁴³ Işıқтаç, Y., Hukuk Felsefesi, İstanbul 2006, s.504.

ğin yapısı, insanın değer bilinciyle, hukukun estetik olarak yeniden tasarlanıp kurgulanmasıyla belirlenir. Bu bağlamdaki estetik bir araştırma, bir nitelik araştırması olduğuna göre ortaya konacak yargılarda nitelik yargıları olacaktır⁴⁴. Belki de bu nokta, tam da hukuk estetiğinin başladığı noktadır. Pozitif hukukta içi boş bir kabuk olarak kabul edilen adalet değerini, doğruluk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı, estetik bağlamda; bir üst çerçeve olarak, hukuksal estetikle birleştirmek mümkün değil midir?

Hukuksal düzlemin temel sorunu, belirlenen yasaların hukukun özü ve temel kavramı olan adaletle ilişkisinin nasıl oluşturulacağı konusunda yaşanır. Hukuk ve hukuksal ilişkiler doğrudan insan yaşamıyla bağlantılıdır. Özellikle kamusal ilişkilerin tek kişinin egemenliğini gittikçe sınırladığı hatta ortadan kaldırdığı bir dünya da özel toplumsal kamusal yaşamın etkin öznesi olan tek kişinin, öteki kişilerle toplum kurumlarını ve devletle ilişkisinin hangi değerlerle ve hangi farklı ve çeşitli düzeydeki yasalarla nasıl kurulup ilişkilendirilebileceği hayati bir değer taşımaktadır. Bu ilişkiyi belirleme ve ilişkilendirmeye hukukun son dönem post modern yaklaşımları, çoklu hukuk düzenleriyle küreselleşme bağlamında yeniden yapılandırılan toplumlararası, ülkelerarası ve devletler arası ilişkilerini de dâhil edebiliriz. Nasılımı sergilediğimiz bu değerlendirme hangi değerlere; hangi değerlendirme yöntemlerine ve hangi değer yargılarına göre kurgulanabilecektir.

Hukuk ve estetik ilişkisinde adalet kavramı, estetiğin güzel diye belirlediği, güzele denk düşen normatif bir değerdir. Ancak adalet güzelin karşıtı olan çirkinin özelliklerini taşıyamaz. Yoksa adalet olmaz. Hukukun çatışan değerlerinin aynı anda gerçekleştirilmesi zorunluluğu ve bu çelişikliğin giderilmesi ancak bu üçü arasında bir denge ve bir uyum sağlanmasıyla mümkün olacaktır.

Hukukçunun hukukun fonksiyonları arasında uyum sağlamak üzere çalışması; bir sanatkar gibi sanat yapan biri gibi olmasını gerektirmektedir. Bu nokta da adalet duygusuyla kavranmak zorundadır. Adaleti duyguyla kavramak bir değerdir. Hukuksal yaratılarda ve hukuk uygulamalarında bu ahengi ve uyumu yaratacak; bu uyum ihtiyacını hissetmek veya hissederek hukuk yaratmaya ve hukuk uygulamaya çalışmak sanat yapmaktır, estetik değer yaratmaktır.

Hukukçunun, estetik için uyum yaratırken; aynı zamanda hukuksal uyum için estetik yaratmayla uğraştığını söylemeliyiz. Hiçbir görünür fizik maddesi olmadığı halde adaletsizlik ve haksızlık duygusu, insanoğlunun en temel içsel güven ya da isyanını yaratır. Hukuksal doğru olarak hukuksal güzel olarak yaratılmak istenen uyum ve hukuk güzellemesi heyecanı ve duygusu, hukukla estetiğin bağlantı noktasıdır. Hukukta adaletin içeriğine haklı ve doğru hukukun yerleştirilmesi, adaletin güzel değerini ortaya çıkarır. Hukukun fonksiyonları ve birbiriyle çatışan değerleri arasında bir denge ve uyum kurmak gerekiyor. Bu nokta da karar vericilerin sanatsal bir adalet severlikle yargılama yapmaları ya da estetiksel bir değerlemeye başvurmaları gerekiyor.

Hukukun minimum etik niteliği olduğu yolundaki tartışmayı hukukun maksimum etik boyutunu da içine alacak şekilde başka bir boyuta taşımak mümkün değil midir? Hukukla estetik arasında hem kuramsal hem de normatif bağlamın varolabileceği bu kadar açık ve ortada iken; bu alanların birbirine nasıl katkı sağlayabileceğini göstermek ve bu amaçla sorgulamak mümkün

⁴⁴ Timuçin, Estetik, s.49.

değil midir? Gerçekten, içi boş olan adalet değerini; doğru hukuk bilgisine verilen değerle doldurmak ve bu ikili kavramı, estetik bağlamda bir üst çerçeveye taşıyarak; estetik kavramıyla açıklamaya çalışılmak mümkün olamaz mı? Acaba doğru hukuk bilgi ve ihtiyacının yarattığı adalet ve hukuksal güzelleme, hukuksal estetik veya estetik hukuk adı verilebilir mi? İyi, doğru ve adil bir hukuk olarak hukuksal güzeli, hukuksal estetik olarak tanımlamak mümkün olabilir mi? Adalet değeriyle sonucun doğru olması sevgisi ve talebi, iyi hukuk sevgisini gerektirir⁴⁵. İyi hukuk seven ve talep eden adaletsever kişi, adalet değerinin gerçekleştirildiğini nasıl anlayacak nasıl bilebilecektir? Bu bilmenin bir ölçüsü ve bir standardı var mıdır, bu değeri bulmak olası mıdır?

Bir Güzelleme Olarak Adalet Kavramı

Hukukun ne olduğunu belirleyen kriterler belli olup, bu konuda herhangi bir tartışma bulunmamaktadır. Hukuk objektif olup hukuku objektif kılan hukuki çevresidir. Hukukun en tartışmalı ve en az nesnelleştirilebilen öznel değeri olarak adalet ve adalet değeri ise; hukukun amacı ve gerçekte ne olduğunu belirlemesine rağmen hukuk dışına çıkarılır. Doğru hukuk yaratıcısı ve bir hukuk güzellemesi olan adalet değerinin hukuksal düzlem dışına atılması, adalet değerinin göz ardı edilmesiyle anti estetik bir hukuksal süreç yaratır. Oysaki tam da burada daha üst bir değer olarak daha objektif bir adalet değerinin gözetilmesi gerekir. Öte yandan ahlaki argümanlar ahlaki argümanlarla açıklanırken, hukukun bu nokta da ahlak karşısında herhangi bir argümanı olmadığından boynu bükük kalır.

Sosyal erdemler üzerinde duran Hume'un ahlak felsefesinin temel erdemi; bütünü iyiliğini destekleyip ileri götüren eylemler ile karakterlerin tümü olan adalet kavramına dayanmaktadır⁴⁶. Öte yandan Shattensburg'un ahlak felsefesini üzerine kurduğu temel kavram, estetik bir değer olan ahlak duygusudur⁴⁷.

Adaletin öz değerinin eşitlik ilkesi olduğu tartışılmaz. Hukuk ideali olan adalet kavramı⁴⁸, çoğu zaman eşitlikle eş anlamlı olarak kullanılırsa da adaletin her zaman eşitliği sağladığı söylenemez. Adalet hukuki bir değer ve hukuksal tasarımın biricik temel amacıdır. Adaletin içeriği eşitlik ve tarafsızlık ilkesi ile belirlenir⁴⁹. Adaletin hakkaniyet, eşitlik, hak ediş ve hak ile olan ilişkisi onun bir dağıtım değeri olarak alınabileceğinin temel kriterleridir⁵⁰.

Sübjektifliği nedeniyle adalet değerini reddeden pozitif hukuk düzeni, insan haklarına saygı temelinde adalet değerini değer felsefesine göre hukuksal düzeni ve yargılama sürecini de birleştirecek şekilde yeniden içeriklendirerek değerlendirmek zorundadır.

Günümüzde toplumların hukuksal düzeni insan haklarına saygının ötesinde tümüyle insan haklarına dayalı olarak uygulanarak değerlendirilmek istenmektedir. Hukuksal düzlemin insan haklarına saygı temelinde yeniden konumlandırılması talebi, pozitif hukukça içeriği boş bir kabuk olarak kabul

⁴⁵ Aral, **a.g.e.**, s.31.

⁴⁶ Gökberk, M., Felsefe Tarihi, İstanbul 1974, s. 388.

⁴⁷ Gökberk, **a.g.e.**, s. 381.

⁴⁸ Aral, **a.g.e.**, s.32.

⁴⁹ Güriz, A., Hukuk Başlangıcı, Ankara 2009, s.28.

⁵⁰ Işıқтаç, Y., Sözleşme, s.362.

edilen adalet değerinin yeniden hukuksal yapı içinde değerlendirilmesini gerektirir.

Adalet arayışı adaletsizlik alanları üzerinde yükselir. Adalet doğal olmayan çok insani bir kavramdır. Adalette kesinlik arayışı belirsiz ve imkânsızdır. Bir meta dil olarak hukuk diliyle inşa edilen hukuk ve hukuk dili, bu kadar çok belirsizlik içerirken adalete verilen değerler de çoğu zaman nesnellik yerine öznellik içerir.

Adaleti nasıl kesinleştirebiliriz? Adalet değerinin, bu kadar sübjektif bir değer olması nedeniyle; adalet tanrıçası Themis'in tarafsızlığını göstermesi için gözleri bağlı bir elinde terazi ve bir elinde gerektiğinde kesip yok edebilme gücünü göstermesi bakımından kılıçla temsil edildiğini görüyoruz. Öte yandan Liliput ülkesindeki Adalet Tanrıçası'nın, gözlerinde bant yoktur. Tam tersine, Adalet tanrıçasının her şeyi çok daha iyi görmesi için, altı tane gözü bulunmaktadır⁵¹.

Son dönemde yeni doğal hukuk teorisiyle birlikte Hukukla ahlak ilişkisinde yeni bir minimum içerik belirlenmesi şekillenmiştir⁵². Rawls'ın da söylediği gibi; adalet insanlar arası ilişkilerde en yüksek değer olmayıp sadece minimum etiktir. Ahlaki alanda asgari etik göstergesi olarak adalet sadece en az etiği değil aynı zamanda en alt sınırı da göstermektedir. Eğer birisine hakkı olanı vermeyeceksek birlikte yaşamamızın ne anlamı olabilir? Adalet taşıyıcı bir değer olarak ve bu sınırı belirleyerek daha azına razı olamayacağını da göstermektedir⁵³.

Adalet değeriyle, sonucun doğru olması sevgisi iyi hukuk sevgisi gerektirir⁵⁴. İyi hukuk seven ve talep eden biri, adalet değerinin gerçekleştirildiğini nasıl anlayacak nasıl bilebilecektir⁵⁵? Hukukun doğurduğu sonuçların etki ve amacı, hukuk estetiğinin değerini ortaya koyarken, kararların değer analizi bizi hukukun değer analizine götürebilir? Hukukta adalet değerinin ölçülmesi mümkün müdür?

Hukukta adalet değerinin gerçekleşmesi ve gerçekleşme oranı nasıl ölçülebilir? Adaletsizlik gerçeği, bir anti estetik gerçeklik değil midir? Bu bağlamda adaletsizlik bir çirkinlik değil midir? Güzelliği ve çirkinliği derecelendirmek mümkün müdür? Gerçekten, bilgi ve güzellik yargılarının doğruluk ölçütüne göre değer dereceleri vardır. Değer derecelerini değerlendirmek, bir ölçüte göre belirli bir şeyi takdir etmek ve yargı üretmek demektir⁵⁶.

Sonuç

Adalet arayışı, adaletsizlik alanları üzerinde yükselir. Üstelik adalette kesinlik arayışı, belirsiz ve imkânsızdır. Bu bağlamda adaletseverlik, hiç bitmeyecek ve sonu olmayan bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet dille yarattığımız bir dünyada, dille yarattığımız ve içsel duygularımızla can havliyle sarıldığımız soyut bir kavramdır. Adaletsizlik, bir anti estetik hukuk yaratmaz mı? Bu bağlamda adaletsizlik bir çirkinlik değil midir?

⁵¹ Işıқтаç, **a.g.e.**, s.515.

⁵² Işıқтаç, **a.g.e.**, s.507.

⁵³ Işıқтаç, **a.g.e.**, s.514.

⁵⁴ Aral., **a.g.e.**, s.31.

⁵⁵ Işıқтаç, Y., Sözleşme, İstanbul 2007, s.362.

⁵⁶ Hirsh, **a.g.e.**, s.51.

Hukukun estetik görünümü, adaleti gerçekleştirmeye çalışırken; hukuk estetiğinin güzeli, doğru hukuksal gerçekliğin; normatif kurallara uygunluğuna bağlı bir güzeldir. Hukuksal bir güzel olarak, adalet değerinin belirsizliği ve göreceliği, hukuksal gerçeklik ve hukuksal doğruluk yanında; hukukun iyiniyet, dürüstlük ve hakkaniyet gibi; kavram ve değerlerini de, ister istemez birer değer ölçütü olarak estetik düzleme taşımaktadır. Bir anti estetik değer olan çirkinlik bağlamında adaletsizlik gerçeği, bir çirkinlik değeri olarak kabul edilebilir mi? Aynı şekilde çirkinliğin, az çirkin, daha az çirkin veya en çirkin gibi bir değerlendirilmesi ve derecelendirilmesi mümkün müdür?

Hukuksal estetiğin ve değer yargılarının yapısı; insanın değer bilinciyle, yeniden nasıl tasarlanıp kurgulanabilir? Estetik değer olarak güzelin değeri esas alınırken hukukta eşitlik düşüncesini oluşturan adaletin niteliğini hukuksal estetik bir değer ve daha belirginleştirilmiş bir olması gerekenle normatif olarak yeniden kurgulanması gerekmez mi? Kararların değer analizi, bizi hukukun değer analizi olarak adalet estetiğine götürmez mi?

KAYNAKLAR

- Aral, V., Hukuk Ve Hukuk Bilimi Üzerine, İstanbul 2001.
 Cuvillier, A., Felsefe Yazarlarından Seçilmiş Metinler, Ankara 2005.
 Gökberk, M., Felsefe Tarihi, İstanbul 1974.
 Güriz, A., Hukuk Felsefesi, Ankara 2009.
 Güriz, A., Hukuk Başlangıcı, Ankara 2003.
 Gürkan, G., Hukuk Sosyolojisine Giriş, Ankara 1999.
 Hirsh, E., Hukuk Felsefesi Ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Ankara 1996.
 Honer, S.M., Hunt, T.C., Okholm, D.L., Felsefeye Çağrı, İstanbul 2003.
 Işıқтаç, Y., Hukuk Felsefesi, İstanbul 2006.
 Işıқтаç, Y., Sözleşme, İstanbul 2007.
 Jimenes, M., Estetik Nedir?, İstanbul 2008.
 Kula, O. B., Hegel Estetiği Ve Edebiyat Kuramı, İstanbul 2011.
 Ringer, F., Weber'in Metodolojisi, Çev. Mehmet Küçük, Ankara 2003.
 Timuçin, A., Düşünce Tarihi 1, İstanbul 2000.
 Timuçin, A., Estetik, İstanbul 2005.
 Timuçin, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1994.
 Tokatlı, A., Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1973.
 Yücel, M. T., Hukuk Felsefesi, Ankara 2005.
 Ziss, A., Estetik, İstanbul 1984.